

کاربرد روش مونته سوری در آموزش کودکان کم شنوا

دکتر گیتا موللی / روان شناس کودکان استثنایی / استادیار مرکز تحقیقات توان بخشی اعصاب اطفال / دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی
فریدخت آذری / شنوایی شناس و مربی معلمان مدارس مونته سوری، کالیفرنیا

چکیده:

زمینه: در این مقاله به اصول و مبانی شیوه مونته سوری و کاربرد آن برای کودکان کم شنوا می پردازیم.

نتیجه گیری: روش آموزشی مونته سوری که نام خود را از دکتر ماریا مونته سوری دانشمند ایتالیایی گرفته است، در سراسر جهان و برای همه کودکان (تیزهوش، عادی، دچار ناتوانی یادگیری، کم شنوا، نابینا...) به کار می رود. این روش که در سال های اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است می تواند آینده نوبد بخشی را برای آموزش و پرورش کودکان کم شنوای ایرانی نیز به ارمغان آورد.

واژه های کلیدی: کودکان با آسیب شنوایی، کودکان نابینا، روش مونته سوری

مونته سوری چیست؟

بخشد و به این ترتیب زبان، ریاضی، جغرافی، تاریخ و علوم را بیاموزد (پیکرینگ^۳، ۲۰۰۳).

مونته سوری یک سیستم آموزشی برای فراگیری دروس نیست بلکه روشی انقلابی است برای مشاهده کودک، دنبال کردن علایق او و تغییر دایمی محیط آموزشی به گونه ای که کودک بتواند از تجربیات خود و همسالان و پژوهش های خود بیاموزد و به گونه ای تربیت شود که در خدمت اجتماع و محیط خود در آید و فردی کارا برای زمان و مکان خود شود (موللی، ۱۳۸۳).

دکتر ماریا مونته سوری بر این باور بود که هر کودکی درون خود یک خود بالقوه دارد که در حین رشد و با دنبال کردن علایقش شکوفا می شود. وی همچنین به "دوره حساس" کودکی اعتقاد داشت و یادگیری را روندی طبیعی می دانست که کودک با تجربه کردن همه چیز آن را به دست می آورد. اکنون پس از گذشت یک قرن از نخستین مدرسه مونته سوری، این روش آموزشی در سراسر جهان به کار می رود و آموزش را از تولد تا بزرگسالی در بر گرفته است و بسیاری از ایده های دکتر مونته سوری در برنامه های آموزشی گوناگون به کار گرفته می شود.

دکتر ماریا مونته سوری که بود؟

دکتر ماریا مونته سوری نخستین پزشک زن ایتالیایی

در سال های ۱۹۰۷ و ۱۹۰۸ روش آموزشی ماریا مونته سوری (۱۹۵۲-۱۸۷۰) در خانه کودکان در محله سن لورنزوی ایتالیا به کار گرفته شد. این تجربه بسیار موفقیت آمیز و پیشرو اساس و پایه این روش بود که بعدها در سال ۱۹۰۹ ماریا مونته سوری آن را منتشر کرد و نامش را روش مونته سوری نهاد (موللی، ۱۳۸۳). در فلسفه و روش آموزشی مونته سوری، آموزش کودکان از طریق دستکاری فعال^۱ مواد صورت می گیرد که بهترین شیوه آموزش است. کودک با تکرار حرکات، برقراری ارتباط بین دست و مغز، روابط موجود در بین این مواد آموزشی به صورت یک آموزش در آمده و در ذهن او جای می گیرند (لوپاتا^۲ و همکاران، ۲۰۰۵) و در واقع کودکان خودشان به خودشان می آموزند. در کلاس های مونته سوری مواد آموزشی خاص به کار می روند. این مواد و فعالیت های آموزشی با مهارت و دقت خاص و بر اساس سن رشد و تحول کودک در نظر گرفته می شوند و کودک با دستکاری کنجکاوانه آنها آموزش می بیند همه فعالیت های مونته سوری طوری طراحی می شوند که همزمان بدن و ذهن را درگیر کند و روند یادگیری فرد را بهبود بخشد. روش مونته سوری به کودک کمک می کند که همزمان حواس و مهارت های فیزیکی خود را بهبود

1-Actively Manipulating

2- Lopata, C

3- Pickering, J. S.

زمان دیگری جذب^۴ می‌کنند. طراحی مواد آموزشی خاص مدارس مونته سوری به گونه‌ای است که از این دوره حساس کمال استفاده برده شود و این فرصت به کودکان داده می‌شود که به بهترین وجه به دنبال علائق خود بروند. اگر کودک در این دوره بحرانی مورد تشویق قرار گیرد، عشق عمیقی به یادگیری پیدا خواهد کرد که در تمام طول زندگی اش ادامه پیدا کرده و موجب موفقیت‌های آتی او شود (اید^۵ و اید، ۲۰۰۶).

از دید دکتر مونته سوری همه کودکان به طور طبیعی دارای کنجکاوی و اشتیاق برای آموختن هستند: مواد آموزشی مونته سوری این شوق و اشتیاق را بیدار ساخته و کنجکاوی کودک را به صورت تجربیات لذت بخش یادگیری در می‌آورد. مواد آموزشی مونته سوری به کودک کمک می‌کند تا با جایگزین کردن مفاهیم خشک انتزاعی با تجربیات حسی ملموس آنچه را آموخته است بهتر درک کند (موللی، ۱۳۸۳). به این ترتیب کودک در مدرسه مونته سوری حقیقتاً می‌آموزد و تنها به حفظ کردن دروس نمی‌پردازد. تاکید روش مونته سوری بر این است که هر کودک با سرعت ویژه خود می‌آموزد و پیش می‌رود از این رو افرادی که زود می‌آموزند اجباری ندارند که معطل دیگران شوند و افرادی که دیر می‌آموزند از ناتوانی خود در پیش رفتن با دیگران احساس عجز و ناکامی نمی‌کنند (لوپاتا و همکاران، ۲۰۰۵).

چه تفاوتی بین روش مونته سوری و روش‌های معمول آموزشی وجود دارد؟

مونته سوری تاکید می‌کند آموزش باید از طریق هر پنج حس صورت گیرد نه فقط از طریق شنیدن. تماشا کردن یا خواندن. کودکان در کلاس‌های مونته سوری با سرعت ویژه خود و با به کار بردن فعالیت‌های منتخب خود از میان صدها انتخاب دروس را فرا می‌گیرند. آموختن فرایند هیجان انگیزی از کشفیات توسط خود

بود. او در عین حال فیلسوف، مردم شناس، معلم، نویسنده و استاد دانشگاه بود. وی زندگی خود را وقف حمایت از حقوق کودکان و اصلاح اجتماعی آنان کرد. از این رو برنده دو جایزه صلح نوبل شد. در سال ۱۹۰۷ نخستین مدرسه او برای کودکان خردسال در رم تاسیس شد که آن را خانه کودکان [Casa die Bambini] به زبان ایتالیایی نامید. دکتر مونته سوری در آنجا کودکان را تحت مشاهده دقیق قرار داد و متوجه شد آنان نیاز دارند محیط مناسب برای آنان طراحی شود که نیازهای آنان برآورده و استعدادهای آنها شکوفا شود (ستیل^۱، ۲۰۰۵).

اهداف روش مونته سوری

هدف اصلی روش مونته سوری ارتقای «کل» یک کودک است. در برنامه آموزشی مونته سوری فعالیت‌های روزمره گوناگونی وجود دارد که رشد هیجانی، اجتماعی، فیزیکی و تحصیلی کودک را رقم می‌زند. همه کارکنان یک مدرسه مونته سوری می‌کوشند تا فضایی ایجاد کنند که کودک بتواند حس احترام به خویشتن، دیگران و محیط زندگی را در خود پرورش دهد (لوپاتا و همکاران، ۲۰۰۵). ایده اصلی این است که هر کودک فردی منحصر به فرد است که نقشی اساسی را در چگونگی زندگی انسان‌ها بر روی زمین بر عهده دارد. بنابراین ارزش‌هایی چون حقیقت، عمل صحیح، صلح، عشق و دوستی و عدم تجاوز به حقوق دیگری را باید رعایت کند. همچنین هر کودکی نیاز به یادگیری دارد. همه کودکان ذاتاً نسبت به چگونگی گردش هستی کنجکاوند. دکتر مونته سوری دریافت که کودکان دارای دوره بحرانی یادگیری^۲ اند. او این دوره را دوره حساس^۳ نامید (پیکرینگ، ۲۰۰۳). کودکان در طی این دوره حساس آموزش‌ها و درس‌ها را ساده‌تر و سریع‌تر از هر

1- Steele, M. M

2- Critical Learning Period

3- Sensitive Period

4- Absorb

5- Eide, B. & Eide, F

کودکان چگونه می‌آموزند از وسایل آموزشی ویژه استفاده کنند؟

مربی‌ها، چگونگی استفاده از وسایل آموزشی را به کودکان نشان می‌دهند. این امر در واقع آغازی برای فعالیت کودک است و راهنمایی‌های مربی تا زمانی که از موفقیت کودک مطمئن شوند ادامه می‌یابد. معلمان انتظار ندارند کودکان وسایل را دقیقاً همانگونه استفاده کنند که نشان داده می‌شود. بلکه ترجیح داده می‌شود کودک، فعالیت‌ها را خودش به صورتی سازنده انجام دهد. در حقیقت مربی بیشتر نقش مشاهده‌گر و ناظر را به عهده دارد و این خود کودک است که به طور مستقل از طریق دستکاری وسایل، آموزش می‌بیند و مفاهیم را می‌آموزد (ستیل، ۲۰۰۵).

به کارگیری روش مונته‌سوری در آموزش کودکان کم‌شنوا:

روش آموزشی مונته‌سوری و مواد آموزشی که در آن به کار گرفته می‌شود، دارای ویژگی‌های خاصی است که می‌تواند برای آموزش بسیاری از کودکان با توانایی‌ها و مشخصات گوناگون به کار رود. مונته‌سوری برای کودکان کم‌شنوا هم روشی بسیار جالب و مفید است (موللی، ۱۳۹۱). علت این گوناگونی در این است که مربیان مונته‌سوری چیزی بیش از ارائه صرف یک برنامه مشخص آموزشی را بر عهده دارند. مهم‌ترین راز موفقیت هر مربی/معلم در این است که به دانش آموزش کمک کند به جایی برسد که ذهن و قلبش در آنجاست. در همین نقطه است که همه یادگیری‌ها اتفاق می‌افتد: جایی که هدف تنها متمرکز بر کسب نمرات بالاتر نیست و کودک عطش و عشق یادگیری دارد (ستیل، ۲۰۰۵). این نقطه در هر کودک با دیگری متفاوت است و مונته‌سوری با همین عشق کار می‌کند. در روش آموزشی مונته‌سوری به هر کودک به عنوان یک انسان با همه ارزش‌ها و ویژگی‌هایش نگاه می‌شود. بنابراین کودک به سمتی سوق داده می‌شود که توان بالقوه‌اش را نشان دهد، سوال

کودک است که منجر به تمرکز، ایجاد انگیزه، خود انضباطی و عشق به آموختن می‌شود (ستیل، ۲۰۰۵). در کلاس‌های مונته‌سوری کودکان در گروه‌بندی‌های سه‌ساله قرار می‌گیرند (۶-۳ ساله‌ها، ۹-۶ ساله‌ها، ۱۲-۹ ساله‌ها و ...) به این ترتیب اجتماعی ایجاد می‌شود که در آن‌ها کودکان بزرگ‌تر بدون آن‌که خود متوجه باشند، دانسته‌های خود را به کودکان خردسال‌تر منتقل می‌کنند. دکتر مונته‌سوری روش آموزشی کاملاً متفاوت با دیگر روش‌ها را ارائه می‌کند که کودک محور است و مسئولیت معلمان این است که محیط مناسب را آماده کنند و کودک را در تماس با محیط قرار دهند (اید و اید، ۲۰۰۶).

فلسفه و مواد آموزشی مונته‌سوری زیربنایی غنی ایجاد می‌کند که هر فعالیتی که کودک انجام می‌دهد او را برای فعالیت‌های آتی او مهیا می‌کند. تفاوت کلاس‌های مונته‌سوری با مدارس روزانه عادی هم در مهارت‌های اجتماعی و هم مهارت‌های تحصیلی است. کودکان از سنین متفاوت در یک کلاس قرار دارند و خود به خود با یکدیگر تعامل دارند. مربی تعلیم دیده مונته‌سوری برای کودکان فعالیت‌هایی ترتیب می‌دهد که آن‌ها را یا به صورت انفرادی و مستقل، یا همراه کودک دیگری یا در گروه‌های کوچک انجام دهند (پیکرینگ، ۲۰۰۳).

معلم در صورت لزوم تنها نقش راهنمایی و حمایت از کودکان را بر عهده دارد. او به جای هدایت همه فعالیت‌ها، وقت خود را صرف مشاهده کودکان و تعامل آن‌ها با دیگر کودکان و مواد آموزشی موجود می‌کند. مربی از طریق این مشاهدات، نیازهای هر یک از کودکان را ارزیابی می‌کند. هر مشاهده مربی را راهنمایی می‌کند تا تصمیم بگیرد چه فعالیت‌ها و مواد آموزشی را در اختیار کودک قرار دهد و در عین حال پیشرفت‌های کودک را دائماً در نظر داشته باشد. از این رو بزرگسالان به کودکان احترام گذاشته و به دنبال آن‌ها هستند و این امر، محیطی کودک محور و نه بزرگسال محور پدید می‌آورد (لوپاتا و همکاران، ۲۰۰۵).

کودک خودش می‌تواند به اشتباهش پی ببرد و اشتباهش را تصحیح کند. مواد آموزشی مונته سوری یکی از مهم‌ترین ارکان آموزشی در این روش است که بسیار منحصر به فرد است، به گونه‌ای که عموماً به گونه‌ای طراحی شده که کودک خود به خود با دستکاری آن‌ها، مفاهیم را خواهد آموخت (لوپاتا و همکاران، ۲۰۰۵). این گونه مواد آموزشی برای یادگیری کودکان کم‌شنوا بسیار مناسب‌اند.

۳- در هر کلاس چندین گروه سنی از دانش‌آموزان درس می‌خوانند

یکی از مهم‌ترین مشخصات کلاس‌های مונته سوری این است که در هر کلاس چند گروه سنی درس می‌خوانند و دوره‌های سنی هر کلاس سه سال به سه سال است. به طور مثال در یک کلاس کودک ۶ ساله، ۷ ساله و ۸ ساله در کنار هم به سر می‌برند. بنابراین کودکان کوچکتر می‌توانند از بزرگترها بیاموزند و کودکان بزرگ‌تر خود را ملزم می‌دانند به کوچکترها کمک کنند (موللی، ۱۳۹۱). در چنین کلاس‌هایی اگر لازم باشد کودک یک سال را دوبار بگذرانند مردود تلقی نمی‌شود و آموزش‌هایش ادامه پیدا می‌کند. بنابراین کودکان ضعیف‌تر بدون این که احساس بدی داشته باشند و نزد دوستانشان تحقیر شوند می‌توانند در همان کلاس بمانند تا مطالب را کاملاً بیاموزند (ماهونی و ویدن، ۱۹۹۹). چنین امری در یک کلاس درس برای کودک کم‌شنوا بسیار مناسب است.

۴- روش مונته سوری کودک محور است

در کلاس مונته سوری تاکید بر انسانیت هر فرد و ویژگی‌های خاص اوست و مربی به دنبال کودک است. از این رو در این روش کودک محور، هر کودکی با سرعت خودش پیش می‌رود و کودک کم‌شنوا در صورتی که کندتر از دیگران باشد به هیچ‌وجه مشخص نخواهد شد و برای این امر مورد سرزنش قرار نخواهد

مطرح کند، تفکر کند، به جستجوی پاسخ سوال خود پردازد، همه چیز را بررسی و سپس کشف کند (اید و اید، ۲۰۰۶). معلم درس نمی‌دهد بلکه راه را برای یادگیری کودک باز می‌کند. به همین دلیل و با توجه به برخی از دیگر مشخصات، روش مונته سوری می‌تواند برای کودک کم‌شنوا مفید باشد. در اینجا به دیگر امتیازات این روش برای کودکان کم‌شنوا اشاره می‌شود:

۱- فلسفه مונته سوری

فلسفه آموزشی مונته سوری بر اساس صلح، همکاری و احترام متقابل تاکید دارد. در این روش کودکان ترغیب می‌شوند به یکدیگر احترام بگذارند و مربیان نیز کودکان را صرف نظر از تفاوت‌هایی که دارند با توجه به ارزش‌های انسانی‌شان در نظر می‌گیرند. از این رو احتمال کمتری وجود دارد که کودک کم‌شنوا در کلاس‌های فراگیر مورد آزار همکلاسان قرار گیرد. در روش مונته سوری به همه کودکان به عنوان سازندگان دنیای آینده نگاه می‌شود و با تاکید بر صلح و دوستی به دنبال آن هستند تا جهانی برپایه صلح به وجود آورند (پیکرینگ، ۲۰۰۳). بنابراین حضور در کلاس‌های مונته سوری برای کودک کم‌شنوا می‌تواند آرامش‌بخش باشد و کودک دغدغه مورد آزار و تحقیر قرار گرفتن را نداشته باشد.

۲- مواد آموزشی و محیط مدارس مונته سوری

کلاس‌های مונته سوری مملو از مواد آموزشی جالب و رنگارنگ‌اند که همه حواس کودک را به کار می‌گیرد. کودک کم‌شنوا با مواد آموزشی ملموس و محسوس یادگیری بهتری دارد و یادگیری‌های انتزاعی برایش مشکل‌تر است. بنابراین کودکان کم‌شنوایی که در کلاس‌های درس عادی و در دروس انتزاعی مشکل دارند، در کلاس‌های مונته سوری یادگیری بهتری دارند (اید و اید، ۲۰۰۶). همچنین مواد آموزشی در مدارس مונته سوری به گونه‌ای است که عموماً کودک آنها را خود به کار می‌گیرد و در صورت انجام کار اشتباه،

1 - Mahoney, G. & Wheeden, C. A

ورود به کلاس جدید را ندارد (لوپاتا و همکاران، ۲۰۰۵).

۶- والدین

استفاده از روش مونته سوری برای مدارس استثنایی و مدارس تلفیقی (فراگیر) کاملاً مفید و کاربردی است. در مدارس فراگیر لازم است کارشناسان ویژه کار با کودک کم شنوا نیز در مدرسه حضور داشته باشند (ماهونی و ویدن، ۱۹۹۹). والدین نیز می‌توانند روش مونته سوری را به منزل بیاورند و منزل را براساس فلسفه مونته سوری به صورت محیط آموزشی در آورند.

سخن آخر:

روش مونته سوری در حال حاضر در برخی از مدارس ویژه کودکان کم شنوا / ناشنوا با موفقیت به کار می‌رود. دو نمونه از مدارس مونته سوری ویژه کودکان کم شنوا و پایگاه اطلاع‌رسانی آن‌ها برای کسب اطلاعات بیشتر معرفی می‌گردد: مدرسه مونته سوری بلازم و مدرسه مونته سوری الکساندر گراهام بل در سال‌های اخیر که بسیاری از مدارس و مراکز آموزشی به سمت روش مونته سوری علاقه‌مند شده‌اند، جای آن دارد که مداری با رویکرد مونته سوری برای کودکان کم شنوا نیز مورد نظر قرار گیرد.

گرفت. همچنین هر کودک علائق خاص خود را دنبال می‌کند. بنابراین کودک کم شنوا می‌تواند بیشتر بر روی علائق و توانایی‌ها و نقاط قوتش تمرکز کند (ماهونی و ویدن، ۱۹۹۹).

این نوع آزادی‌ها به شکوفایی استعدادهاى کودک منجر می‌شود و هر کودکی در زمینه‌های مورد علاقه خود پیش خواهد رفت. همچنین در روش مونته سوری، رقابت، امتحانات سخت و مقطع تحصیلی وجود ندارد. همه این اصول آموزشی برای کودک کم شنوا محیط آموزشی بسیار مناسب و آرامی را فراهم خواهد کرد تا به توان بالقوه‌اش دست یابد (پیکرینگ، ۲۰۰۳).

۵- پیوستگی در کلاس‌های مونته سوری

به دلیل آن‌که در روش مونته سوری، چندین گروه سنی از دانش‌آموزان در کنار یکدیگر درس می‌خوانند کودکان کم شنوا آرامش خاطر بیشتری را تجربه خواهند کرد. این امر به کودکان کمک می‌کند چند سال در یک کلاس باقی بمانند و معلم آن‌ها تغییر نکند و کودک کم شنوا سه سال را بدون تغییر معلم و تغییر همکلاسی‌ها بگذراند کودکان لذا کاملاً با یکدیگر و با کلاس آشنا می‌شوند. در عین حال ارتباط عمیقی بین والدین و معلم به وجود می‌آید کودک در ابتدای هر سال استرس

منابع:

- موللی، گیتا (۱۳۸۳). سرگذشت جنبش مونته سوری، نشریه تعلیم و تربیت استثنایی، شماره ۳۶، ص ۳۴
- موللی، گیتا (۱۳۸۳). تلفیق کودکان استثنایی، عنصر اصلی کلاس‌های مونته سوری، نشریه تعلیم و تربیت استثنایی، شماره ۳۷، ص ۴۲.
- موللی، گیتا، آذری فریدخت (۱۳۹۱). روش آموزشی مونته سوری و آموزش و پرورش کودک کم شنوا/ناشنوا، سمینار مدرسه و کودک با نیازهای ویژه، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

- Eide, B. & Eide, F. (2006). *The mislabeled child: Looking beyond behavior to find the true sources and solutions for children's learning challenges*. New York: Hyperion.
- Lopata, C., Wallace, N. V., & Finn, K. V. (2005). Comparison of academic achievement between Montessori and traditional education programs. *Journal of research in childhood education*, 20(1). Retrieved December 13, 2008, from ERIC.
- Mahoney, G. & Wheeden, C. A. (1999). The effect of teacher style on interactive engagement of preschool-aged children with special learning needs. *Early childhood research quarterly*, 14(1), 51-68. Retrieved December 14, 2008, from ERIC.
- Pickering, J. S. (2003). Montessori and learning differences: children with disabilities. *Montessori Life*, 15(1), 13. Retrieved December 14, 2008, from ERIC.
- Steele, M. M. (2005). Teaching students with learning disabilities: Constructivism or behaviorism? *Current issues in education*, 8(10). Retrieved December 13, 2008, from <http://cie.ed.asu.edu/volume8/number10/>
- Blossom Montessori School for the Deaf - www.blossomschool.org
- Alexander Graham Bell Montessori School - www.agbms.org/_aehi.html